

Bizitza-istorioak: subjektibitatearen analisia ikerketaren erdigunean*

MAIALEN ALTUNA ETXEBERRIA

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

[maialen.altuna@ehu.eus <https://orcid.org/0000-0003-0393-7985>]

Sarrera

Testu honen helburu nagusia ikerketetan ahozko iturriak, eta zehazki bizitza-istorioak, erabiltzeko beharrezkoak diren aspektu nagusiak azaltzea da. Konkretuago, bizitza-istorioen erabilerarako gakoak azalduko ditut eta baita hauen inguruan hausnartu eta zenbait adibide eman ere. Artikulu hau, gainera, gida edo irakaskuntzarako material moduan erabilgarri izatea espero dut, batez ere bizitza-istorioen erabileran hastapenetan dauden ikertzaileei lagungarri izateko.

Testuaren laburtasunak bultzatuta, bi aspektu nagusitan sakonduko dut, alde batetik, bizitza-istorioen inguruko ideia nagusiak plazaratuko ditut eta elkarrizketak prestatu eta gauzatzeko gakoak planteatuko ditut; eta bestetik, iturri hauen analisia eta interpretazioa arlo konplexuena denez, lanketa horri buruzko gogoetak egingo ditut. Puntu honetan, bizitza-istorioen erabileraren zailtasunak argitzeko adibide praktikoak ekarriko ditut. Azkenik, ahozko iturri hauen artxibo eta tratamendua ere jorratuko dut.

1. Bizitza-istorioak zertarako?

Bizitza-istorioa elkarrizketa kualitatibo mota bat da, eta bere helburua kontakizun biografiko esanguratsuak lortzea da. Elkarrizketa mota hau galde-erantzun egituratik desberdina da, solasaldien modua bilatzen baita; hau da, galde-erantzun logika baino, elkarrizketatuak bere bizitzaren pasarte esanguratsuen narrazio askea egitea bilatzen da (Llona, 2012c, or. 32). Nahiz eta berezitasun batzuk dituzten, antzekotasunak ere badaude beste teknika kualitatiboekin, hala nola elkarrizketa sakonekin edo behaketa parte-hartzailearekin. Hori dela eta, hainbat autorek nabarmendu dute bizitza-istorioen bilakaera diziplinarteko testuinguruan kokatu behar dela.

Historiaren sorreran bertan kokatzen da ahozko historiaren erabilera, ahozko transmisioa baitzen memoria kolektiboa gordetzeko modua. Hala, Tucídides, He-

* [Enviado 2024-09-16 • Aceptado 2024-11-11] • DOI: <https://doi.org/10.58504/rgu.38.8>

rodoto edo Bernal Díaz del Castillo bezalako autore klasikoek ahozko iturrietan oinarritu zituzten beren diskurtsoak. XIX. mendean, aurreko tradizio hau jarraitu zuten zenbait autorek, baina positibismoaren gorakadak idatzizko dokumentuak lehenetsi zituen, eta ahozko historiaren interesa murriztu egin zen akademian. Historia zientifikoa garatzean, gertakari politiko eta belikoek hartu zuten leku zentrala eta iturri idatziak objektibotasun eta zientifikotasunaren berme bilakatu ziren (Benadiba, 2015, or. 91).

XX. mendean, gerra osteko Estatu Batuetako testuinguruan, Chicagoko Eskolako soziologoek bizitza-istorioen erabilera berritu zuten, batez ere, nekazal jatorriko emigrante polakoen narrazio biografikoak jasotzeari ekinez. William I. Thomas eta Florian Znaniecki-k 1918 eta 1920 artean argitaratutako *The Polish Peasant in Europe and America* liburua soziologiaren ibilbidearen zein ikerketa kualitatiboan mugarri garrantzitsua izan zen, eta lehen aldiz kokatu zituzten bizitza-istorioak garaiako zientzia parametroen barruan. Paraleloki, Bronislaw Malinowski antropologoak lekuan lekuko lana eta behaketa parte hartzailea ezarri zituen ikerketarako oinarri moduan, ikerketan ematen den harreman intersubjektiboari ateak irekiz. Beste aurrerapen esanguratsu bat, Franz Boas eta haren taldeak Estatu Batuetako herri indigenen historia berreskuratze ahaleginetik etorri zen, hainbat teknika kualitatibo uztartu baitzituzten: behaketa parte-hartzailea, elkarrizketak, testu historikoen analisia eta bizitza-istorioak.

Hala ere, zientzian metodo kualitatiboan garrantzia bigarren mailan mantendu zen, eta ikerketa kuantitatiboan eta teoriaren arteko lotura nagusitu zen, soziologia kuantitatiboaren gorakadarekin. XX. mendeko bigarren erdian, aldaketa esanguratsua gertatu zen: interesaren fokua norbanakoen analisitik kolektiboan azterketa-ara pasatu zen, eta «behetik egindako» ikerketak protagonismoa hartzen hasi ziren. Horrek jende «arruntaren» esperientzien berreskurapena ekarri zuen, eta aldaketa honetan genero ikuspegiak eta kritika feministak eragin nabarmena izan zuten.² Ikuspegi berritzaile hau garatzeko bizitza-istorioen erabilera ezinbestekoa izan zen eta ordura arte akademikoki ikertzen ez zirenen esperientziak jasotzea ekarri zuen: klase herrikoiak, emakumeak, haurrak, immigranteak, baztertutako taldeak, etab. (Dominguez 2011, or. 39). 1950-1960 hamarkadetan, bizitza-istorioen metodologia hedatuz joan zen eta zenbait lan esanguratsu nabarmentzen hasi ziren; horien artean entzutetsuenak Oscar Lewis antropologoaren pobrezia-aren inguruko lanak eta bizitza-istorioetan oinarritutako Ronald Fraser-en Espainiako Gerra Zibilaren inguruko ikerketa ditugu (García-Orellan, 2012, or. 62-67). Estatu mailan, garrantzitsuak izan ziren Paul Thompson-en bizitza-istorioen inguruko *La voz del pasado* lanaren itzulpena argitaratzea eta Mercedes Vilanovaren lan aitzindariak ere.

Esan daiteke bizitza-istorioek informazio kualitatiboa baliatzen duen diziplina ororekin dutela zerikusia, eta, arloen arteko muga artifizialak gaindituz, lehen esku-informazioa jasotzeko bide pribilegiatuetako bat izan direla. Paul Thompsonen, esaterako, ahozko historia diziplinartekotasunean sortu zela azpimarratu zuen, so-

ziologia, antropologia, historia eta literatura edo kultura analisiaren arteko bidegurutzean (Thompson, 2004, or. 15). Diziplina hauek historiari ekarpenak egin dizkiote bizitza soziala eta norbanakoak sakontasun handiagoz ulertzea ahalbidetzen duten kontzeptu eta marko teorikoekin (Benadiba, 2015, or. 91). Hortaz, artikulu honetan aurkezten ditudan hainbat ideia aplikagarriak izan daitezke beste ikerketa metodo edo teknika kualitatibo batzuetan, eta diziplina anitzetan erabili daitezkeen tresnak dira.

Ordutik, hainbat erakunde eta taldek ordura arte protagonismoa izan ez zuten testigantzak jasotzeko ekimenak martxan jarri dituzte eta ahozko artxiboak sortuz joan dira, materia hori gorde eta ikertzaile zein interesdunen esku jartzeko helburuarekin.³ Bestalde, ahozko iturriek ikerketa hutsa ez diren beste ekinbide batzuetarako ere balio izan dute, mugimendu sozialetan edota irakaskuntzan, kasu.⁴ Azken honetan, ahozko-istorioak metodologia didaktiko modan erabiliak izan dira, historia edo gertaera sozialak ikuspegi pertsonal eta subjektibo batetik landu eta hausnartzeko bideak irekiaz.⁵

Urte askoan, zientziaren ikuspegi positibistatik memoria iraganean kokatzen den ikerketa objektu moduan ulertu izan dute. Ikuspegi horretatik, hainbat ikertzailek uste izan dute gertaera historiko eta kulturalen azalpen objektibo bat ematea posible dela. Ikuspegi postmodernistek agerian utzi dute, ordea, orainak ere eragina duela kontakizun historikoak sortzerako orduan. Begirada honen arabera, bizitza-istorioetan eragina dute bizitako esperientziek, baina baita oraineko gertakariak eta etorkizuneko proiektuek ere. Aldaketa honek, agerian utzi du ahozko iturrien lanketaren konplexutasuna eta, era berean, historia ikertzeko eremua arlo kulturalaria bideratzeko aukera eman du (Llona, 2012b, or. 11). Bestalde, interpretaziozko ikuspegiaren etorrerarekin, paradigma aldaketa esanguratsua gertatu zen gizarte zientzietan eta ikertzaileen interesak gertakarien berreraikitze batetik, hauen zentzuaren bilaketara eta subjektibitateen inguruko galderetara aldatu ziren. Ikuspuntu honek, halaber, subjektuen agentzia ikerketaren erdigunean kokatzea ekarri zuen, eta hori ezinbestekoa da, botere harremanen analisirako eta egunerokoan oinarritutako ikerketetarako (Llona, 2012c, or. 41).

Pilar Dominguezek azpimarratzen duenez, bizitza-istorioen balio nagusia da historia edo gertaera baretik kontaktzen dutela, hau da, pertsonaren subjektibitateatik sortzen direla (Dominguez, 2011, or. 38). Horregatik, baliagarriak dira aldi historiko edo kultura jakin bateko esperientzia indibidual eta kolektiboaren gakoak arakatzeko. Bizitza-istorioen bitartez azter daiteke subjektuek munduari zentzua nola ematen dioten, betiere testuinguru espezifikotan eta unibertso kultural partikularren barruan kokatuta. Miren Llonaren hitzak jaso, bizitza-istorioak bide pribilegiatuak dira gizabanakoek beren ekintzei, gorputzei eta, azken batean, beren bizitzei ematen dizkieten esanahietara iristeko (Llona, 2012c, or. 42). Hortaz, ahozko iturrietan interes nagusia ez dira iraganeko gertakariak, baizik eta hauek orainean hartzen duten esanahia (Beorlegui, 2019, or. 134).

Iturri hauen erabileraren inguruan sortu izan diren zalantza eta gatazkek honakoa azpimarratu beharra ekartzen dute: iturri hauetatik jasotzen den informazioa ez da gertaerak berreraikitzeke erabiltzen, gertaera horien zentzua ezagutzeko baizik. Ronald Fraserek dioen moduan, iturri hauekin lan egiterakoan helburua ez da gertaera historiko batean benetan gertatu zena azalratzea, baizik eta jendeak nola bizi izan zuen azaltzea, zein zen hauen egia, kontatu nahi izan dutena. Izan ere, protagonistek gertaera horien inguruan pentsatzen dutena bera egitate historiko bat baita, analisirako baliagarria dena bere horretan (Fraser, 2019, or. 24). Beste modu batera esanda, bizitza-istorioak ez dira historia «osatzeko» datuak bilatzeko eta, horregatik, narrazio hauek ez dira ikerketaren amaiera edo emaitza. Ezaugarri hauek bi ondorio dakartzate: alde batetik, iturri hauek ez direla beren kabuz azaltzeko gai. Norberak bere bizitzaren inguruan egiten dituen interpretazioak direnez, ikertzailearen interpretazioa beharrezkoa egiten dute. Eta, bestalde, iturri hauen konplexutasunak eta berezitasunak hauek nola eraiki, analizatu eta artxibatu behar diren jakiteko metodologia propio bat garatzeko beharra sortzen du (Beorlegui, 2019, or. 135). Beraz, kontakizunetan jasotakoa ikertzaileak interpretatu eta landu egin behar du eta prozesu horren ondoren soilik aurkeztuko ditu emaitzak.

Zientzian nagusi izan den eredu positibista eta elitistaren ondorioz, nagusi izan dira botere eremuetatik, goitik, egindako ikerketak eta dokumentu ofizialek edo artxibokoek lehentasuna izan dute informazioa biltzerako orduan, batez ere historia bezalako tradizio luzeko diziplinetan. Subjektibitateen analisisen bitartez, agerian geratu da, ordea, arau zein iturri normatiboen eta esperientziaren artean aldea egoten dela. Antonio Cazorla historialariak dioen bezala, historia jende arruntak egiten du, eta, gainera, beraien bizipenak ez dira bat etortzen boterea dutenek sortzen dituzten dokumentu eta narratibekin. Alderdi horrek garrantzi berezia hartzen du diktadura-garaian, hala nola frankismoan, analisirako erabil ditzakegun dokumentu idatzi gehienak errepresio eta kontrol zorrotz batean ekoitziak izan baitziren (Cazorla, 2016, or. 16).

Joan J. Pujadas eta Jordi Rocari jarraituz, menpeko sektoreetan ahozko iturri eta iturri biografikoak erabiltzeak, baztertutako subjektu sozialak birbaloratzea dakar. Honetaz gain, dilema sozialei heltzeko ikuspegi berriak ere irekitzen ditu, aurretik kontakizun historikoetatik kanpo egon diren eragileen parte-hartzea barne hartzen baitu (Pujadas eta Roca, 2010). Informazio baliotsu horietatik abiatuta, narratiba berriak garatu dira azken urteetan eta gertakari historiko zein fenomeno kulturelei buruzko ikuspegi berritzaileak sortu dira. Horrek ikerketa eremuak ireki ditu identitateen, eguneroko bizitzaren zein sexualitatearen esparruetan, esaterako.

Botere guneetatik at egon diren subjektuen, botere harremanen eta eguneroko bizitzaren inguruko azterketak egiteko teknika nagusietako bat da bizitza-istorioena. Bilatzen dena subjektibitatean arakatzeko da, lanketa horretatik bakarrik iritsi baitaiteke garaiko subjektuen agentzia indibidual eta kolektiboa ezagutzera, baita garaiko kultura zein pentsamolde eta jokamoldeak ulertzera ere. Maurice Halb-

wachs autoreak *memoria kolektiboa* kontzeptuarekin oroimenaren izaera soziala nabarmendu du, emozioen eta oroitzapenen banakako lanketa taldeen barruan gertatzen baita. Horrek memoria indibidualaren eta kolektiboaren arteko erlaziora garamatza: iraganeko gertaera bati buruzko zerbait ezagutu nahi denean, beti galdetu behar diogu norbaiti, ez baitago oroitzapenak gorde eta antolatuko dituenik oroimenaren subjektu kolektiborik (Halbwachs, 2004a). Paradoxikoki, banakako bertsioen bidez bakarrik da posible memoria kolektiboaren esanahietara iristea. Autorearen arabera, memoria gizartearen kontzientzian finkatutako marko sozialen bidez berreskuratzen da eta memoria indibidualak eta sozialak elkar eragiten dute etengabe. Beraz, oroitzapenak ez dira soilik esperientzia indibidualak, kolektiboak ere badira (Halbwachs, 2004b).

Cristina Borderiasen hitzak jarraituz, metodo biografikoak sarbidea ematen du gizabanakoa eta egiturak bat egiten duten gune horretara (Borderias, 1997, or. 181). Bide beretik, Miren Llonak dio oroimenaren subjektibotasunaren bidez, esperientzia indibidualaren eremutik espazio sozial eta kulturalera garamatzen bide bat marraztu daitekeela (Llona, 2009, or. 363). Zentzu honetan, baliagarriak dira erresistentziak edo jokabide disidenteak ezagutu eta aztertzeko ere, iturri hauen bitartez bizitzan egoteko modu berriak adierazten dituzten esperientziak ezagutu baitaitezke (Llona, 2020, or. 8-10).

Bestalde, azterketa oroimenean oinarritua egoteak sarbide pribilegiatua ematen du bizitako esperientziak oroitzapenean uzten dituen arrasto emozionalera, protagonisten subjektibitate eta hauen agentziara sarbidea ahalbidetzen baitu. Gorputzean gogor grabatutako asaldura, kezka edo inpresioei lotutako aztarna ezabaezinak izendatzen ditu Miren Llonak *oroimenaren enklabe* moduan. Gune hauek norbanakoak iraganeko emozioak oroitzeko eta esperimentatzeko erabil ditzakeen leku mental pribilegiatuak dira. Elkarrizketetan, errotutako oroimen gune horiek azaleratu eta identifikatzea lortu behar dugu, bertan topa baitaitezke analisirako oinarri izango diren bizipen subjektiboki esanguratsuak.

Azken batean, metodologikoki bizitza-istorioen analisisik abiatuta sistema kultural eta sozialetara iristea da gakoa, kontakizun partikular horietan arakatuz iritsi baitaiteke gizarte antolaketa eta botere harremanak nola gorpuzten diren ezagutzera. Elkarrizketa hauetatik lortutako informazioa subjektiboa da eta beharrezkoa da hala izatea izaera kualitatiboa duten auziak argitzeko erabili ahal izateko. Elkarrizketatuaren memoriaren bidez, honen agentzia hautematea lortu daiteke, bai eta garai baten esanahiak eta gertatu ziren gizarte- eta kultura-aldaketak interpretatzea ere. Iturri subjektiboen bitartez iritsi ahalko da *sentimen egitura*⁶ berriak aztertzea edo mendekoen eguneroko erresistentziak eta haien motibazio eta estrategiak azaltzea, adibidez (Llona 2009, or. 360-362).

Horregatik, ikerketa modu kritiko batean egiterako orduan, ezinbestekoa da kontuan izatea erabiltzen ditugun metodologiek eta analisirako aukeratzen ditugun iturriek ikerketaren emaitzetan eragina izango dutela. Garai historiko jakin bat edo

fenomeno zein kultura bat ikuspegi epistemologiko kritiko batetik begiratu nahi badugu, ikuspegi feministatik kasu, ezinbestekoa dugu ikerketa lanak planteatzera-koan metodologiaren inguruko hausnarketa egitea.

Artikulu honetan nire tesi-ikerketa erabiliko dut bertatik eratorritako adibideak erabiltzeko. Testuinguruan jartzeko, tesian erregimen frankistan jazotako genero errepresioaren eta erresistentzien analisia egin nuen. Bertan, premisa batetik abiatu nintzen: erregimen diktatorial eta errepresiboak ez dira soilik neurri hertsatzaile instituzionalizatuen bidez ezartzen, baizik eta egunerokotasunean txertatzen dira, eta bitarteko sinbolikoak, emozionalak eta gorputzezkoak erabiltzen dituzte. Ikuspegi honetatik, erresistentziak ere ez dira soilik araubide autoritarioari zuzenean aurre egiten dioten erakundeetara mugatzen; aitzitik, pertsonen eguneroko bizitzako ekintzen eta jarreraren bidez ere ematen dira. Boterearen eta haren erantzunaren eguneroko dimentsio hori izan zen analisiaren ardatz nagusia. Helburu horretara iristeko ezin nuen botere postuetatik eta instituzioetatik sortutako iturrietara bakarrik jo, hauek ez baitituzte botere harremanen alderdi asko erakusten eta, are gutxiago, eguneroko erresistentziak aztertzeko informazio nahikoa ematen. Hortaz, bizitza-istorioak bilakatu ziren analisirako materiala lortzeko bide nagusia (Altuna, 2024).

2. Bizitza-istorioak ikerketaren giltzarri

Aurrerago aipatu dudan moduan, bizitza-istorioetan elkarrizketatuak protagonismoa izatea eta oroitzapenen narrazioak bere bidea har dezan bilatzen dugu. Gure papera memoria katalizatzea da (Dominguez, 2011, or. 37) eta elkarrizketan gure jarrerak «aktiboki neurritsua» izan beharko luke (Llona, 2012, or. 31). Dena den, elkarrizketen aurretik zenbait prestaketa lan egitea komeni zaigu, lortu nahi ditugun kontaketa ireki horietara iristeko zenbait estrategia landu baititzaiegu.

Lehenik eta behin, interesgarria da elkarrizketaren gidoi bat prestatzea landu nahi ditugun gaiak identifikatzeko. Gidoi hau gehiago dago zuzendua ikertzailearen ideia eta helburuak argitzera elkarrizketan bere horretan aplikatzeko galdera sorta biltzera baino. Esan bezala, elkarrizketaren momentuan, bizitza-istorio ahalik eta libreena egitea da helburua, narrazioa ahalik eta gutxien moztea lortu nahi dugu. Elkarrizketatzaileak interesatzen zaizkion gaiak argi baditu, elkarrizketaren momentuan errazagoa izango zaio momentuan sortzen doan solasaldian hizketarako intereseko gaiak irekitzea modu sotilean. Paul Thompsonek zioen moduan, elkarrizketaren estrategia ez da elkarrizketatuaren ardura, geurea baizik, eta askoz errazagoa da gidaritza malgu eraginkor bat lortzea aurretik ideiak argi baditugu (Thompson, 1988, or. 228).⁷ Horretarako, garrantzitsua da gure eskuhartzeak galdera moduan baino solasaldi bezala planteatzea, eta hori ere aurretik landu dezakegu. Pentsatu behar dugu nola gauzatu zenbait gaien inguruan hitz egiten hasteko galderak edo komentarioak, hauek eguneroko hizkerara ahalik eta gehien gertura daitezten.

Demagun gure ikerketan interesa dugula berrogeigarren hamarkadan eskolan ematen botere-harremanak aztertzeko eta baita eremu horretan genero eta klase aldetik ematen ziren ezberdintasunetan sakontzeko ere. Gai horiek landu ahal izateko bizitza-istorioetan kualitatiboki interesgarria den informazioa lortu nahi badugu, estrategia egokia ez da zuzenean botere harremanen inguruan galdetzea. Hau da, ez da komeni honelako formulak erabiltzea: «Zuen eskolan harreman hierarkikoa zegoen irakasle eta ikasleen artean?» edo «mutilek lantzen zituzten edukiak hezkuntza maila altuagokoak ziren?». Horrela eginez gero, protagonistaren hausnarketa jasoko genuke, kasurik onenean, eta elkarrizketatuak ez luke zer erantzun jakingo, kasurik okerrenean. Guk jaso nahi duguna ez da pertsona horren analisia, pertsona horren esperientzia baizik, izandako bizipenak eta hauek nola bizi eta interpretatzen dituen. Bestela esanda, ez dugu jaso nahi garaiko politikaren edo munduaren narratiba bat, bildu nahi duguna bere esperientzia oroituak dira, zer egin zuen eta zergatik egin zuen (Fraser, 19990, 147).

Gero, informazio hori haien subjektibitatea eta testuingurua kontuan hartuta guk analizatu beharko dugu ditugun erraminta teoriko eta metodologikoekin. Horregatik, hausnarketa irekitzen duten galderak baino, bizipenen inguruan hitz egiteko bidea irekitzen dutenak egitea da elkarrizketa interesgarri bat lortzeko gakoa. Ronald Fraserrek «galdera inozente» moduan izendatu zuen hori lortzeko erabili ditzakegun estrategietako bat, elkarrizketatzailearen jakintza eza agerian uztean datza, modu horretan elkarrizketatuari azalpenak emateko bidea irekiz (Fraser, 1990, or. 140). Solasaldiaren amaieran egin daitezke hausnarketara bideratutako galderak ere, baina narrazioan zehar bizipenetan zentratzea da egokiena, oroimenaren planoa mantentzeko.

Gidoia prestatzerakoan pentsa dezakegu gure galdera teorikoak erantzuteko zein bizipenen inguruan hitz egitea nahi dugun. Esate baterako, proposatutako kasuan, protagonistaren esperientzien narrazio librearen barruan, aukera ikusiz gero, eremu horren inguruan hitz egiteko bidea ireki dezakegu honelako galderaren batekin «non ikasi zenuen?» eta modu librean utzi narrazioak bidea jarrai dezan. Kontatzen ari dena interesatzen zaigula jakin dezan gure entzutea aktiboa izatea ezinbestekoa da, batez ere, gizartean lekua izan ez duten kontakizunak direnean. Narrazioarekin bide horretatik jarraitzea interesatzen zaigula adierazteko gaian sakontzen duten galderak ere planteatu ditzakegu honelako formulekin: «ze ikasgai gustatzen zitzaizun gehien?», «irakasleak zorrotzak ziren?». Galdera «simple» hauen bitartez narrazioa ez etetea lortuko dugu, ez baita bizipenen planotik eta bere oroimenen jarrietik urrunduko. Era berean, elkarrizketatuari garrantzitsuenak diren bideetatik joateko aukera libre geratuko zaio. Miren Llonak azpimarratzen duen moduan, elkarrizketa hauetan garrantzitsuena enpatiaz entzutea eta giro lasai eta intimoa sortzea da, galderak modu erraz, labur eta sentikorrean egiten ikastearekin batera (Llona, 2012c, or. 35).

Adibide konkretura bueltatuta, erabiltzen ditugun terminoen inguruan hausnartzea bizitza-istorio aberatsagoa eta giro lasaiagoa lortzeko lagungarria izan dai-

teke. Alde batetik, elkarrizketan zehar garrantzitsua da elkarrizketatuaren hizkera edo hark erabiltzen dituen hitzak errepikatzea, batez ere gure hitz egiteko formatik urruntzen bada. Adibidez, irakasle orde, maistra hitza erabiltzen badu, hitz hori hobestea komeni da. Berdina gertatzen da erabiltzen dituen esamolde edo hizkera motarekin ere, batez ere hark esandako zerbaiten inguruan galdetzen dugunean. Bestalde, zenbait terminoren atzean narratiba espektatiba batzuk egon daitezke eta elkarrizketatuak bere kontakizuna bide horretara bidera dezake.

Tesi prozesuan izandako esperientziarekin hobe uler daiteke atal hau. Lan horretarako bildu nituen bizitza-istorioekin frankismo garaia bizi izan zutenen esperientzia emozional eta fisikoa jaso nahi izan nuen. Lehen elkarrizketak egiterakoan, ohartu nintzen elkarrizketatuen esperientzia propioarekin konektatu ahal izateko *frankismo* terminoa saihestu beharra nuela aurkezpenak egiterakoan, baita proiektua azaltzerakoan eta galderak planteatzerakoan ere. Izan ere, termino hori erabiltzean narrazioa gerrarekin eta errepresio politiko eta instituzionalarekin lotutako gaietara mugatzen zuten. Garrantzitsua da kontuan izatea elkarrizketak egin nituen aldian memoria historikoa berreskuratzeko mugimendu handia egon zela, eta alderdi horietan zentratutako elkarrizketa eta narratiba ugari sortu zirela.⁸

Elkarrizketatutako pertsona batzuek parte hartu zuten memoria berreskuratzera bideratutako elkarrizketetan, eta, gehienek, frankismoaren memoria historikoari buruzko ikuspegi horretatik egindako kontakizunak entzunak zituzten. Elkarrizketa horietan, espetxeratzeen, fusilamenduen eta garai hartako beste errepresio modu instituzional batzuen ingurukoak izaten ziren nagusitzen ziren gaiak, baita pertsonalki edo inguru hurbilean bizi izan ez bazituzten ere. Gai horiei buruz entzun zutenari buruz hitz egiten hastean, beren bizi-esperientzia alde batera uzten zuten eta niri haien eguneroko bizipenak jasotzea interesatzen zitzaidan, hain justu. *Frankismo* hitza alde batera utzi eta solasaldia elkarrizketatuen hurbileko testuinguruarekin lotutako kontuetara bideratzen nuenean, aldiz, nire lanerako kontakizun aberats eta kualitatiboki interesgarriagoak lortzen nituen, elkarrizketatutako pertsonen esperientzia eta bizipena narrazioaren ardatz bilakatzen baitzen honela. Hau da, frankismo hitza azalpenetik ezabatzean, haien bizitzan eta bizipenetan gehiago zentratzen ziren eta informazio horri esker arakatu ahal izan nituen diktaduran egunerokoan ematen ziren botere harremanen ingurukoak.

Kasu honetan bezala, elkarrizketa bakoitzean, hurrengoak hobetzeko edo lortu nahi dugun narrazioetara iristeko irakaskuntzak atera ditzakegu, eta hausnarketa teorikorako ere giltzak izan daitezkeen ideiak ere agertu daitezke prozesuan. Horregatik, ikerketaren inguruko hausnarketa, zalantza eta irakaspenak landa koadernoan erregistratzea garrantzitsua da, prozesuan zehar emandako pausuak eta hautuak gordeztea baliagarria baita analisirako, aurrerago zehatzago ikusiko dugun moduan.

Narrazioek espero ez ditugun norabideak hartzen dituzte eta norabide horietan posible da gure gidoian eta aurreikuspenetan identifikatu gabeko arloren batek protagonismoa hartzea ere. Askotan, protagonistarentzat garrantzitsuak izan diren

pasarteak behin eta berriz agertuko dira, emozionalki biziak izandako esperientziak direlako. Pasarte horiek gure ikerketarako interesekoak ez izan arren, lekua eman eta narrazioa moztu gabe solasaldia bideratzen saiatu beharko dugu. Beste kasu batzuetan, espero ez genuen norabide bat agertzen da eta ohartu gaitzke, aurreikusi ez arren, interesgarria dela ikerketarako. Kasu horretan, gidoiean egon ez arren, lehenago ikerketa galderen inguruan hausnartzen ibili izanak lagunduko digu atal hori interesgarri moduan identifikatzen. Gainera, arlo horiek ezagutzeak aukera ematen digu elkarrizketa ostean horren inguruan hausnartzeko, gaiaren inguruko bibliografiara jotzeko eta ikerketan ildo berriak irekitzeko.

Elkarrekin hizketan sortzen diren narratiba hauetan garrantzitsua izango da, hortaz, elkarrizketazaileak jokatzeko duen papera. Esaterako, hitzez edo keinuz interesa azpimarratuz sendotu daitezke elkarrizketatuak hartutako norabide batzuk. Indargarri positibo hau are nabarmenagoa da elkarrizketatuak kontatzen duenaren interesa zalantzazkotzat jotzen duenean, ohikoa izaten dena kontakizuna ez denean interesgarri bezala hartu bere bizi-esperientzian edo/eta maila teoriko eta akademikoan landua izan ez den gai bat denean. Portellik dioen moduan, elkarrizketatu askok ez dakite bizitako zenbait gauza historia direla, orain arte nagusitu diren narratibetan agertu ez direlako (Portelli, 2004, or. 47). Egoera hau askotan gertatzen da emakumeei egiten zaizkien elkarrizketetan eta sozialki baloratuak izan ez diren arloen inguruko narrazioetan: zaintza lanak, haien desira eta ilusioak, etxeko lanak, neskameen bizipenak, eta abar luze bat.

Beraz, elkarrizketatu zein elkarrizketazailearen esku dago lanketa teorikorako interesgarria izango den informazioa lortzea. Hain justu, elkargune horretatik sortzen den emaitza narratiboan elkarrizketazaileak ere eragina duelako, elkarrizketa fenomeno intersubjektiboa dela esaten dugu. Elkarrizketak «koprodukzio» moduan hartzen dira, parte-hartzaileek lankidetzan eraikitakoak (Dominguez, 2011, or. 40). Gainera, elkarrizketatu zein elkarrizketazaileak, bere interes propioak eta elkarrizketa jorratzeko estrategia anitzak izan ditzakete; batzuetan, kontrakoak ere izan daitezkeenak. Alessandro Portellik azaltzen duen moduan, pertsona berdina batek kontatutakoa ez da inoiz berdina izango bi momentu ezberdinetan, eta are gutxiago bi pertsona ezberdinek egindako elkarrizketetan (Portelli, 2004, or. 44).⁹

Horregatik, komunikazio zuzena baino, negoziazio bat ematen dela azpimarratzen dute elkarrizketetan ematen diren botere harremanak ikertu dituztenek (Davis, 2003, or. 153-160). Ildo horretan, Jordi Roca eta Lidia Martínez-ek nabarmendu dute elkarrizketetan espektatiba eta suposizioen jokoak ematen dela, eta narrazioetan haur egokitzeko behar edo borondatea sortzen dela (Roca eta Martínez, 2012, or. 95). Bestela esanda, elkarrizketatua asmatzen saiatuko da elkarrizketazaileak zer jakin nahi duen eta bere narrazioa haren espektatiba horietara egokitzen ahaleginduko da. Are gehiago, aipatu den moduan, elkarrizketatuak ikuspegi edo informazio jakin bat adierazteko nahia izan dezake eta elkarrizketa bertara bideratu, elkarrizketazaileak egiten dizkion galderak direnak direla.

Behin gidoia prestatuta eta kontaktuak eginda, elkarrizketa egiteko hitzordua jartzeko momentua iristen da. Parte-hartzaileei ordu batzuk lasai hartzeko moduan izatea eskatzea garrantzitsua da, bi ordu edo bi ordu eta erdiko tartea libre izatea. Batez ere, komeni da presazko hitzordurik ez izatea goiz edo arratsalde horretan, halako egoera batek guztiz baldintza baitezake hizketaldi lasai bat sortzeko aukera. Lehen kontaktutik, ikerketa proiektua, testuingurua eta helburuak azaltzea ezinbestekoa da, eta baita haien testigantzekin nola lan egingo dugun argi uztea ere. Parte hartzaileak informazio osatua izan behar du proiektuan parte hartu nahi duen ala ez erabakitzeko eta ematen duen informazioa nola erabiliko den ezagutzeko. Elkarrizketa grabatua izango dela ere aipatu beharko dugu ezinbestean, baita zergatia ongi azaldu eta konfidentzialtasunaz adostasunak lortu ere. Elkarrizketatu guztiek ados egon behar dute proiektuan parte hartzearekin, eta idatzizko edo ahozko baimena eman behar dute elkarrizketak grabatzeko, non argi geratuko den informazioa helburu akademikoetarako edo/eta dibulgaziorako soilik erabiliko direla.

Badira aditu batzuk bizitza-istorioak bideoan erregistratzearen alde egiten dutenak, keinuak, tonua eta esandakoa interpretatzeko interesgarriak diren beste hainbat informazio jasotzen dutelako (Dominguez, 2012, or. 178). Dena den, nire esperientzian, intimitatea lortzeko erlazio zuzena ezinbestekoa da eta gertutasun eta konfiantza hori eraikitzeke zenbait erabaki lagungarriak izan daitezke. Horien artean, anonimotasuna gordetzea nagusienetako bat da, batez ere elkarrizketatuari askatasuna ematen diolako. Izan ere, bere hitzak ez direla identifikatuak izango jakiteak, arlo sentikorrei buruz hitz egitea errazten du, familia barruko gertakariei buruz, adibidez. Bestalde, aparatu teknologikoen erabilerak intimitate giroa lortzea zailagoa bihur dezake. Ronald Fraser autoreak dokumental batean parte hartzean izan zituen esperientzia deserosoak partekatu zituen eta azkenean honako ondorio-ra iritsi zen: «ohartu nintzen ez zegoela ezer bi pertsona, bere soiltasunean, bizitza bat birsortzen egotea bezalakorik mahai gainean grabagailu txiki bat dutela» (Fraser, 1990, or. 133). Artikulu honetan aurrerago aztertuko den kasuan ere, ikus daiteke bideoan grabatua izateak arazoak sortu ditzakeela. Dena den, bideo bidezko dokumentatzeak beste aukera interesgarri batzuk ere sortzen ditu, hedapen eta dibulgazioari begira, besteak beste.

Solasaldirako lekua aukeratzeko orduan, parte-hartzaileek hautatzea da komenigarriena, gure proposamenak egitearekin batera. Gehienetan, elkarrizketatuaren etxean bertan egitea da praktikoena, batez ere adinekoen kasuan, giro egokia sortzen baitu hausnarketarako eta narrazio patxadatsurako. Bestalde, bizitza-istorioak kontakizun zabal eta sakonak dira eta, kasu batzuetan, saio bakarra egin daitekeen arren, saio bat baino gehiago egitea ere ohikoa da. Beraz, behin elkarrizketa amaituta transkribapena egin eta beste saioen bat beharrezkoa ote den argitu beharko dugu. Gogoan izan behar da, transkribapen lanak denbora eskatzen duela eta helburua ahalik eta literalena egitea dela (Benadiba, 2007, or. 63).¹⁰

Orokorrean, anekdota, istorio edo pasarte konkretuak dira analisi kualitatiborako informazio esanguratsuen ematen dutenak eta horiek lortzeko elkarrizketatua eroso egotea ezinbestekoa da. Zentzu honetan, Ronald Fraserrek anekdoten balioa nabarmentzen du, hitz gutxitan narratzailearen mundu ikuskeraren berri emateko ahalmena dutelako (Fraser, 1990, or. 134-135). Pasarte intimo horiek ager daitezten denbora eskaini beharko zaio harremana zaintzeari, kontaktua egiten den momentutik. Lehenik, konfidentzialtasunaren inguruko adostasunak lortu behar ditugu eta, ondoren, giro egokia sortu elkarrizketatua libre eta eroso senti dadin bere bizipenak partekatzen. Gero, informazio hori oinarri hartuta, ikertzaileari dagokio analisia eta lan teorikoa gauzatzea, dituen erraminta teoriko eta metodologikoak martxan jarriz eta beste iturriekin kontrastatuz. Beraz, iturri hauek beste informazio iturrien pare erabili behar dira eta, hortaz, jasotako informazio anitzarekin kontrastatu eta testuinguruarekin erlazioan jarri behako dugu (García-Orellan, 2012, or. 78).

Aipatu dudan bezala, nire tesi proiektuan bizitza-istorioak izan ziren iturri nagusiak, baina are gehiago ere esan daiteke, hauek lanaren zentroa bera izan baitziren. Emozioz betetako narrazio subjektiboak eta bizi-esperientziak oinarri hartuta eraiki nuen ikerlana bera, eta analisirako iturri ezezik lanaren gidari ere bilakatu zen protagonistek emandako informazioa. Arrazoi nagusia da ikerketaren zentroa oraindik ikertu ez ziren eguneroko botere harremanen azterketa zela. Ondorioz, aurrez definitutako ildo historiografikoak jarraitu edo iturri dokumental jakin bat aztertu beharrean, estrategia bizitzako historietan analisirako funtsezko elementuak identifikatzea izan zen. Horretarako, eguneroko esperientziak jaso behar nituen, bertan errepresioaren zein erresistentziaren mekanismoak identifikatu ahal izateko.

Elkarrizketetan zehar *oroimenaren enklabeak*, hau da, intentsitate emozional handiko pasarteak identifikatu eta bertatik abiatuta, errepresioarekin edo genero-erresistentziarekin lotutako karga emozional esanguratsuko une eta guneak identifikatu ahal izan nituen. Informazio hori garaiko beste iturriekin kontrastatu nuen eta hurrengo elkarrizketetara ikerketa gai gero eta argiagoekin joan ahal izan nuen. Eguneroko esperientzia horietatik abiatuta, azterketarako sinboloak, erritualak eta espazioak aukeratu nituen, botere harremanen eta, konkretuago, genero-subjektibotasunen eraketan garrantzitsuak zirelakoan. Ondoren, beste iturriekin landu eta kontrastatuz eta erraminta teorikoak erabilia analisia gauzatu nuen.¹¹

3. Analisi eta interpretazioaren konplexutasunaz bi hitz¹²

Hausnarketa metodologikoen testuinguruan, Jordi Roca eta Lidia Martínezek premisa bezala hartzen dute honako abiapuntua: kontakizun guztiak fikzioak dira. Halaber, ohartarazten dute ahozko iturrietan interesatzen zaiguna ez dela testigantza egiazkotasuna frogatzea, baizik eta jakitea «nola irudikatzen duen norbaitek, elkarrizketatzaileak gorpuzten duen beste baten aurrean, bere bizitzaren bilakaera» eta baita nola kontatzen duen ere (Roca eta Martínez, 2006, or. 90). David Beorle-

guik azpimarratzen du elkarrizketak prozesu sortzaile, kolaboratibo eta erlazionalak direla, eta horiek historikoki eraikitako subjektu eta botere erlazioen barruan kokatzen direla. Elkarrizketaren nondik norakoak parte hartzaileen artean sortzen den harremanak baldintzatuko ditu (Beorlegui, 2019, 134). Ildo beretik, Pilar Folguera ohartarazten du elkarrizketatuengana hurbiltzeko dugun moduak, adin, sexu, arraza edo ideologian ditugun ezberdintasunek zein elkarrizketa egiten dugun leku eta momentuak elkarrizketaren edukia baldintzatu dezaketela (Folguera, 1994, or. 38). Esandako guztiagatik, elkarrizketatutako pertsonen testigantzak «kultura-objektu konplexu» gisa ulertu behar ditugu (Schwarzstein, 2002, or. 169).

Miren Llonaren aburuz, ahozko iturriak idatzizkoen maila berean kokatu behar ditugu, eta ikertzaileak iturria interpretatu egin behar du, elkarrizketaren ondoriozko narrazioak ikuspegi hermeneutiko batetik jorratuz (Llona, 2012c, or. 45). Gaineratzen du errealitate kulturalaren azterketa konplexua eraikitzeko beharrezkoa dela ahozko iturri hauek beste iturri batzuekin konbinatzea, hala nola, garaiko prentsa edo aldizkariekin, medikuntzako, erlijioiko edo zuzenbideko diskurtso preskriptiboekin, genero-idealei buruzko narratibekin edo unean uneko produkzio kulturalekin. Betiere, iturri hauek denak maila berean jarri behar dira eta interpretatu beharreko informazio bezala hartu (Llona, 2012, or. 45). Ezaugarri horiek kontuan hartuz gero, bizitza-istorioak tresna interesgarriak dira historia kulturalerako edo historiaren eta memoriaren ikuspegi antropologikorako, besteak beste.

Iturri hauek duten zailtasun metodologiko handiena interpretazio lan konplexu hori da, hain zuzen ere. Atal honetara adibide bat ekarriko dut, Angelaren (izen-goitia) bizitzaren kontakizuna, zailtasun horien inguruan hausnartu eta zenbait estrategia edo gako emateko helburuarekin. Asko dira interpretazio lanak ekartzen dituen zailtasunak eta, kasu honetan, hiru dimentsiotan jarri nahi dut arreta. Lehenik, elkarrizketaren esperientzian bertan hautematen diren sentsazio eta intuizioak gordetzearen garrantzia azaltzeko erabiliko dut adibidea. Hasierako kontaktutik, Angelak jarrera aktiboa erakutsi zuen elkarrizketa gidatzerako orduan eta jarrera hori, nahiz haren zergatiak, bizitza-istorioaren azterketan eta interpretazioan kontuan hartu beharra ikusi nuen. Ondoren, analisi prozesuan, informazio hori nola osatu nuen azaldu eta elkarrizketan bertan agertzen ez diren zenbait elementuk bertan esaten dena interpretatzen nola lagun gaitzaketan ikusiko dugu. Azkenik, adibide honen bitartez dokumentu-mota hauek interpretatzerakoan eta artxibatzerakoan sor daitezkeen arazoei buruzko hausnarketa bat egin nahi dut. Elkarrizketaren eta transkripzioaren ondoan elkarrizketaren eguneroko edo txosten bat gorde beharra ere azpimarratu nahi dut, etorkizuneko interpretazioetarako baliagarria izan baitaiteke.

3.1. Elkarrizketen kontrola eta pasarte esanguratsuen interpretazioa

Angelaren elkarrizketa 2011ko maiatzaren bostean izan zen, Tolosan (Gipuzkoa), Tolosako Udaleko Berdintasun Sailaren beka batekin egindako ikerketa baten

esparruan. Beka horretara aurkeztutako proiektua Tolosan lehenengo frankismoan emakumeen identitatea eraikitzeari buruzkoa izan zen, eta nik neuk egin nuen, lan-kide batekin batera. Elkarrizketatuek Tolosa herrikoak izan behar zuten eta laurogei urte edo gehiagoko emakumeak bilatzen genituen. Hasieran, ezagun gutxi genituenez herrian, Udaleko langileengana jo genuen lehen kontaktuak lortzeko asmoz. Kultur Etxeko langile baten bidez izan genuen Angelaren berri. Bertan ematen ziren zeramika-ikastaroetara joaten zelako ezagutzen zuen eta elkarrizketatu interesgarria izan zitekeela esan zigun. Elkarrizketatuekin kontaktuak irekitzen dizkiguten pertsona horiei *atezainak* deitzen zaie, harremanetan jartzeaz gain konfiantza eta bermea eman diezaguketen pertsonak dira (García-Orellan 2012, or. 70). Hurrengo egunetan, udaleko langileak berak azaldu zion gure proiektua eta elkarrizketak egiteko prest egongo litzatekeen galdegin zion. Angelak baiezkua eman eta harekin kontaktuan jarri ahal izateko telefono-zenbakia eman zion. Halaber, laurogeita hiru urte zituela jakinarazi zigun, bilatzen ari ginen profileen sartzen zen, beraz.

Jaso genuen kontaktua telefono mugikorreko zenbaki bat izan zen, ezohikoa 1928an jaiotako pertsona batean, eta pertsona aktibo eta kurioso bat izan behar zuela susmatzen genuen. Izaera aktibo hori agerian geratu zen telefono bidezko lehen kontaktuan, ahots eta izaera irmoarekin erantzun baitzuen. Lehen telefono bidezko harremanak hogeitabat minutu inguru iraun zuen eta proiektuaren ezaugarriak azaldu nizkion: Tolosako emakumeen bizimoduari buruz Udalak finantzatutako ikerketa batean genbiltzala eta berrogei eta berrogeita hamarrek hamarkadetan zentratzen genuela ikerketa garaia. Ondoren, azaldu nion elkarrizketak grabatua izan behar zuela gero informazio horrekin lan egin ahal izateko, baina informazioa konfidentziala izango zela eta haren izena izengoitiarekin agertuko zela lanean, identifikatua izateko daturik gabe. Bestalde, elkarrizketak ordu eta erdi eta bi ordu eta erdi tarteko iraupena izango zuela azaldu nion.

Aurretik izandako esperientzietan, gai hauek izan ziren telefonozko kontaktuan hitz egindakoak, baina, kasu honetan, Angelak interes berezia agertu zuen proiektuaren inguruko informazio gehiago jasotzeko eta behin eta berriz galdetu zuen nor zen ikerketaren arduraduna eta zer harreman genuen Udalarekin. Azaldu nion, beste behin, emakumeek herriaren historian izandako parte-hartzeari buruzko beka bat zela, lehiaketara atera zena eta guk ikerketa egiteko beka lortu genuela. Angela mesfidati zegoela zirudien, esaten zidan arraroa iruditzen zitzaioela Udalak horrelako zerbait egitea, eta Alkatetzatik zetorren zerbait ote zen ere galdetu zidan. Orduan ez nuen ulertzen mesfidantza horren zergatia.

Labur esan zidan, halaber, aurretik elkarrizketa bat egin zuela eta gogorra izan zela berarentzat; izan ere, hasiera batean elkarrizketa soil bat izan zena gero herrian emititu zen dokumental bihurtu zen, eta emisiorako baimena eskatu bazioten ere, elkarrizketa egin zenean ez zekien jendaurrean erabili eta azalduko zenik. Nik erantzun nion gure kasuan audio grabagailua bakarrik erabiliko genuela, bere irudia ez zela grabatuko, eta, gainera, ezizen bat erabiliko genuela, eta, beraz, anonimotasuna

bermatuta egongo zela. Informazio hori eman ostean, hitzordua jartzea geratzen zen; bere etxean edo hainbatetan joaten zen Kultur Etxeko gela batean egitea proposatu nion eta hark nahiago izan zuen Kultur Etxean bertan egin. Elkarrizketarako hitzordua adostu genuen eta hor amaitu zen gure lehen kontaktua.

Hitzartutako ordua baino lehen, Kultur Etxetik igaro eta elkarrizketa egiteko gela prest utzita, sarreran elkartu ginen. Lehen kontaktua erlaxatua izan zen, bertan egiten zituen tailerrei buruz hitz egin genuen pixka bat eta lehen solasaldi horren ostean elkarrizketan sartu ginen. Oroitzapenetan sartzeko, bere haurtzaroko jolasetatik hasi ginen eta elkarrizketa modu arin eta atseginean hasi zen, Angelak erantzun zabalak ematen zituen eta narrazioarako gaitasun handia zuela argi geratu zen hasieratik.

Elkarrizketan zehar aurrekoetan agertu ez ziren gaiak buruz hitz egin zuen, eta hain justu jorratzeko zailak ziren gaietan sakondu zuen gehien bat, hala nola apaizen abusuetan, abortuan edo sexu-harremanetan. Gai hauek gure interesekoak zirenez eta elkarrizketa gehienetan agertu ez zirenez, hizketaldia sentsazio honekin amaitu nuen. Dena den, oso informazio mamitsua lortuta ere, zerbaitek ihes egin zidanaren sentsazioa nuen. Inpresio hori areagotu egin zen elkarrizketaren amaieran, berriro hitz egin baitzidan aurreko elkarrizketak eta ondorengo jendaurreko aurkezpenak ekarri zizkion zailtasunez.

Elkarrizketa amaitzerakoan, datu guztiak biltzearekin batera, uste hauek ere gorde egin nituen landa koadernoan. Ondoren, transkribapena egiterakoan eta analisisan alderdi hori kontuan hartu nuen, bere aurreko esperientziak narrazioan izan zuen eragina identifikatzea ezinbestekoa iruditu baitzitzaidan kontatutakoa modu egokian interpretatzeko. Kasu honetan alderdi hori nola arakatu nuen azalduko dut, jasotzen ditugun narrazioen interpretazioaren konplexutasuna erakuste aldera eta beste kasu batzuetarako lagungarri izan daitekeelakoan.

3.2. *Analisiaren dimentsio anitzak, esandakoaz harago*

Narrazioa aztertzerakoan, konturatu nintzen aurreko elkarrizketari buruzko aipamenak modu sotilean agertzen zirela elkarrizketaren hainbat unetan, gehiegi azaldu gabe, baina aditzera emanez kontaktetan zehar gogoan zuela aurreko esperientzia. Adibidez, mezetara joateko derrigortasunaz ari zen unean, jarrera hori bere nortasun errebeldearekin lotzearekin batera, azalpen hauek aurretik izandako elkarrizketaren erreferentziarekin lotu zituen:

«Ni hainbeste... bueno, izandu naiz *bastante*, *bastante* liberala e... beti izandu naiz apaizan kontrakoa... Bai, zeatiken nik ein non lehenoko entrebista bat, *caro*, baina bueno... netzako apaizak izandu die... *los mayores terroristas*, netzako».¹³

Elkarrizketaren zati oso esanguratsua da, lehen aldiz agertu baitzen aurretik egin dako elkarrizketaren erreferentzia. Hamar minutura agertu zen iruzkin horretatik hasita (bi orduko elkarrizketa batean), narrazioan apaizen portaerei buruzko komentarioak etengabe agertzen ziren eta sarri kontatzen ari zen bizipen zehatzarekin

lotura zuzenik izan gabe agertzen ziren. Bi elementu hauek informazio baliagarria ematen digute bere testigantza interpretatzeko. Alde batetik, argi geratzen da aurreko elkarrizketa buruan zuela eta kontakizuna baldintzatzen ari zela eta, bestalde, elkarrizketa hori aipatzean apaizen eta Elizaren inguruko kritikek protagonismoa hartzen zuten. Orokorrean, narrazio guztian zehar, agerian geratzen zen Eliza eta, batez ere, apaizekiko kritika nabarmendu nahi zuen zerbait zela eta aurretik hausnartutako jarrera eta kontatzeko nahi bat zuela. Nabari daiteke aurreko esperientziaren ondoren bere testigantzari buruzko gogoeta egin zuela, eta elkarrizketa hasi baina lehen kontatuko zidanari buruzko erabakiak hartu zituela.

Lehen aipatu bezala, erreferentziak elkarrizketa osoan agertzen ziren, baina elkarrizketa amaieran azaltzen ziren gehien. Une horretan kontatu zizkidan aurreko elkarrizketan sortu zitzaizkion arazoak; izan ere, hasiera batean ez zuen jakin elkarrizketa jendaurrean erakutsiko zenik eta inolako filtro gabe hitz egin zuen. Ondoren jendaurrean azaltzea bizipen zaila izan zen berarentzat, honela azaltzen du:

«Nahiko gogorra ein tzitzaidan, zeatik ordun bastante sartu nitzen asuntoan ta herriko gauzakin eta familiariko gauzakin ta hola. Ta geo atea zien *al público*. Baino bueno, nik uste det nahiko ondo hartua izan zala eta nahiko esperientzi... esperientzia. [...] *Claro*, apaizakin bastante sartu nitzen, egia esan, hoi izan da nere istorie ta, bueno, ze esangoizut, eh? Baino bueno, baino nik uste diferentea in nula... *es que ... zaila da, e! Da una historia un poco complicada*, eh? Zeatik askok ez due gañea atea nahi ta... ze ni, *por ejemplo*, hemen atea nintzanen, [...] ba jun tzan telebista ta dana jun tzan, *sacaron argazkis y toda la historia*. [...] Baino, *caro*, nei esan tzian “hau hemen geldittukoa” ta hola, baino geo atea zan, geo permisoa eskatu ziguen, eh!».¹⁴

Interesgarria da aurreko elkarrizketari buruz egin zuen hausnarketa, esanez (eta, aldi berean, bere buruari esanez) oraingoan desberdin egin zuela, ez zuela izenik eman. Horrek arrasto bat ematen dit sumatzeko narrazio osoan zehar Angelak esaten zuen horri erreparatzen ziola, inor identifikatzeko moduko izenik edo deskribapenik ager ez zedin, zaila dena kontrolatzea norbait oroitzapenean guztiz murgilduta dagoenean. Ardura hori aurreko esperientzia negatiboaren ondorio izan zen, familiako eta herriko pertsonen izenak emanez hitz egin baitzuen, eta hori izan zen, hain zuzen ere, bere lekukotasuna jendaurrean ikusgai jartzean gehien zaildu zitzaion alderdia. Aurreko esperientzia horrek kontziente egin zuen ondoren esandakoaren kontrola galduko zuela, eta, beraz, bere testigantza kontrolatzeko saiakerak elkarrizketaren nondik norakoa zehaztu zuen. Argigarria da, adibidez, une jakin batean pertsona bat bere izenez aurkeztu zuela, Langarica. Garizuma-predikari bat zen hura, Gipuzkoako biztanleek sermoien diskurtsoetan zuen gogortasunagatik gogoratzen dutena, eta Tolosa ere bisitatu ohi zuena. Kasu honetan, azpimarratzen zuen izen hori jar nezakeela, hau bai, eta bere izena errepikatzen zuen argi gera zedin: «baino bueno, hoi bai dakazutela jartzea, Langarica zun izena, eh! Lan-ga-ri-ca!». Angela ez zegoen oroitzapenean bakarrik zentratuta, bere hitzek izan zezaketen oihartzuna ere kontuan hartzen zuen.

Bestalde, elkarrizketaren momentutik, deigarria egin zitzaidan zenbat azpimarratzen zituen apaizen gehiegikeriak, egin zituzten ekintza arbuigarriak. Apaizen kritikak kontakizun osoan zehar agertzen ziren, eta aztertzen ari zen gaia edozein zela ere, gai horretara desbideratzen zuen. Alde batetik, berak bizi izandako esperientzia gogorak daude, instituzio honek diziplinazko zigorrak ezarri baitzizkion protagonistari gaztetan. Angelaren izaera intsumisoak eta esperientzia latz haiek Elizak eta, batez ere, apaizek garai hartan egindako gehiegikeriak salatzeke nahia eta ardura ekarri zizkioten. Beste alde batetik, elkarrizketaren ondorengo hausnarketetan ere jarrera hori hobe ulertzeko gako gehiago jaso ahal izan nituen. Momentu horretan, dokumentalean parte hartu izanari buruzko kritikak jaso zituela kontatu zidan, batez ere, kideetasun handiena duen gizarteko segmentutik. Elkarrizketa egin baina egun batzuk lehenago, ezagutzen ez zuen mutil gazte batekin topo egin zuela kontatu zidan, eta dokumentalean parte hartzeagatik zoriondu zuela. Bere testigantza goraipatze horretan apaizen aurrean zuen jarrera azpimarratu ziola ere esan zidan:

«Ta geo atea zan hemen Tolosan ya izenakin, *en la pantalla*. Ta nei Tolosan askok esan tzien, baino ezker aldekuak, eh! *Que muy bueno, que lo de los curas muy bueno*. Eta lehen-guan anaian entiarrua gendun eta nik e' nun ezautzen gazte bat ta esan tzian "Buf, lehen-gon ikusi giñun, eondu ziñen baño primeran! Tolosan holako gehio behar luke"». ¹⁵

Pasartea adierazgarria da gertuko esperientzia batek bere narrazioan apaizen aurrean zuen jarrera kritikoak hartu zuen pisua ulertzeko; izan ere, bere ingurukoek, politikoki identifikatzen den jendeak, positiboki baloratu baitzuten gai hauen inguruko aurreko testigantza.

Azkenik, narrazioan agertzen den beste alderdi garrantzitsu bat Udalari buruzko erreferentziak dira. Lehen azaldu dudak bezala, Angelak hasieratik mesfidati jokatu zuen gure proiektuarekin Udalarekin zuen loturagatik. Elkarrizketan zehar gaia ateratzen joan zen, ordu erdi inguruan esan zidan arraroa iruditzen zitzaiola Udalak horrelako gai bat ikerketa baterako aukeratzea, eta azaldu nion lehiaketa bat zela, guk gaia proposatu genuela eta gure proposamena aukeratu zutela, baina gaia eta proiektua gurea zela. Bestalde, anonimotasuna bermatua izango zuela berresten ari nintzen momentu batean Udalari buruz galdezka hasi zitzaidan modu sotilean, honakoa planteatuz: «ez, esateizut ba zuek ikusiko zuela ze... ze zeatu... oain, oain Tolosan alkatea kanbiatukoa, ezta? Oain Tolosan alkatea kanbiatukoa». Bi aste falta ziren udal hauteskundeetarako. Galdetu zidan ea hauteskundeak baino lehen lana entregatu behar genuen, ezetz erantzun nion, beka urtebetekoa zela eta oraindik hilabete batzuk falta zitzaizkigula lana amaitzeko. Kontuan izan behar da legegintzaldien amaieran udalak beraiek bultzatutako proiektuei amaiera ematen saiatzen direla, kanpaina egiteko edo gobernu ona saltzeko modu gisa. Nire herriari, Lasarte-Oriari, buruz ere galdetu zidan, garai politiko ezegonkor batean baitzegoen.

Elkarrizketa amaituta, lasaiago hitz egin genuen gai hauei buruz, eta nire herriarekiko posizioa ezagutzeari, irekitzen hasi eta Tolosako momentuko alkatearen

kudeaketa kritikatzan hasi zen. Proiektuak Alkatetzarekin eta, oro har, momentuko alkatearen eta bere alderdiaren interes alderdikoi eta propagandistekin harreman zuzenik ez zuela ikusita, konfiantzazko giro batean, aitorten intimoagoak ere kontatu zituen, aditzera ematen zutenak emakume konprometitua zela politikoki, eta oso lotuta zegoela talde politiko jakin batekin. Elkarrizketa osoan zehar izan nuen sentsazioa nire orientazio politikoa eta Udalarekin nuen lotura jakin nahi zituela, bere testigantza baliotzat jabe zelako eta nori uzten zion jakin nahi zuelako, alde batetik, baina batez ere, ez zuelako nahi politikoki erabiltzerik berarekin bat ez zetorren eta une hartan herriko Alkatetza betetzen zuen alderdi politiko eta sektore batetik.

Elkarrizketatuaren aurreko esperientziaren ondorioz, protagonistak bere testigantzarekiko jarrera ahaldundua izan zuen, eta bere narrazioaren eta ondorengo erabileraren kontrola izan nahi izan zuen. Testuinguru horretan uler daiteke Angelak elkarrizketan zehar izan zituen hainbat jarrera: hasiera-hasieratik proiektuak Udalarekin zuen lotura jakin nahia edo elkarrizketatzaileari buruz gehiago jakin nahia galdera zuzenak eginez aipatzen ziren gaiei buruz eta gaurkotasuneko zenbait arlori buruz.

3.3. *Interpretazioa eta artxiboa: hausnarketarako zenbait ideia*

Gaur egun, lehen aipatu den moduan, elkarrizketa fenomeno interaktiboa dela defendatzen dugu ikertzaile askok, elkarrizketatzailea zein elkarrizketatua inplikatzan dituen. Horregatik, «koproduktzio» gisa definitzen dugu (Davis, 2003, or. 156) eta azpimarratu diskurtsoa egokitu egiten dela testuinguruarekin lotura duten espektatiba edo nahi batzuetara egokitzeko (Roca eta Martínez, 2012, or. 95). Hau da, subjektuak bere istorioak etengabe birnegoziatzen ditu eta birformulatzen ditu momentuan bizi den unibertso kulturalarekin sintonizatzen helburuarekin (Llona, 2012c, or. 25). Angelak unibertso kultural orokorrak gain, gogoan izan zuen bere erreferentziatzeko komunitatea eta hari egokitzeko ahalegin bat nabari da. Horri erantsiko nioke, kasu honen azterketa oinarri hartuta, aurreko esperientziengatik beren testigantzak izan dezakeen eraginaz jabetzen diren pertsonengan partekatutako informazioaren kontrol handiagoa ematen dela. Kasu honetan, hasieratik, elkarrizketatuak bere komunitateko kideek baloratu zuten alderdian jarri zuen arreta (kleroari egindako kritika), eta bere burua errebelde gisa aurkeztu zuen, ezarritakoari aurre egin zion pertsona gisa.

Jordi Roca i Girona eta Lidia Martínez Floresek dioten bezala, bizitzaren kontakizuna subjektuaren saiakera bat da solaskide baten aurrean bere pertsonarekiko onarpena eta onginahia lortuko duen bere buruaren irudi bat aurkezteko. Autore hauek azpimarratzen dute autobiografia besteen jarrerak eta sentimenduak manipulatzen dituen diskurtsoa dela, eta, manipulazio eraginkor horretarako, bizitako gertaerak modu jakin batean hautatu eta artikulatu behar dituela protagonistak. Hortaz, kontakizunaren subjektua, elkarrizketatua bera, ahalik eta gehien hurbil-

tzen da bere buruaz eman nahi duen irudira. Hori horrela izateak, alderdi edo egoera batzuk azpimarratzea, beste batzuk alde batera uztea edo narrazio-bide jakin batetik jarraitzea dakar, egon zitezkeen beste bide posible kontaezinen kaltetan (Roca eta Martínez, 2006, or. 90-94).

Kathy Davisek dioen bezala, elkarrizketatuek beren interes propioak dituzte elkarrizketaren garapenean eta beren eremura eraman gaitzakete, «botere-harremanen azterketek erakusten dute ez dagoela komunikazio zuzenik, negoziazio konplexu bat baizik» (Davis, 2003, or. 159). Autoritatea elkarrizketatzailearen aldean dagoela dirudien arren, sarritan elkarrizketatuak bere lehentasunak ditu eta elkarrizketaren diskurtsoa zehazten du (Llona, 2012, or. 31). Konplexutasun horrek elkarrizketa horietan gertatzen dena aztertzeko interesa ere piztu du eta ikertzaile asko beren analisiak elkarrizketen inguruko esperientziarekin hastea erabaki dute, azalduz nola joan zen elkarrizketa eta bertan azaldu eta negoziatu ziren zalantza edo susmoak adieraziz (Davis, 2003, or. 156).

Proposamen horiek jarraituz, uste dut elkarrizketan modu sotilean agertzen diren alderdi horiek kontuan hartu behar direla elkarrizketa interpretatu eta aztertzean, aspektu hauek informazioa ematen baitigute elkarrizketatuak hartu dituen erabakien inguruan. Aztertu den adibidean, beharrezkoa da aurreko elkarrizketa eta dokumentalaren pasartea eta bere zenbait pasarteretikiko kritika positiboa kontuan izatea apaizek egindako gertaerak behin eta berriz azpimarratu izana ulertzeko. Faktore hori beste elkarrizketetan agertu ez diren memoria kolektiboaren alderdi ezkutuak kontatzeko pizgarria izan zitekeen, baita zenbait pasarte are eta gordinago azaltzekoa ere. Ezin dugu zehazki jakin bere narrazioa zertan aldatu zen aurreko esperientzia honengatik, baina badakigu testigantzak esperientzia horren eragina baduela eta kontuan hartu behar dugula kontatutakoa eta protagonistaren subjektibotasuna interpretatzerakoan.

Miren Llonak dioen bezala, gure narratibak plazaratutakoan bizitako esperientzia gogora ekarri nahi dugu, baina hau beti egongo da orainaren ezagutzatik eraikia eta gure beharrak, aurreiritziak, sinesmenak, estereotipoak, ohiturak, konbentzionalismo kulturalak eta beste hamaika faktore mugiarazten ditu, xehetasun batzuk kenduz, beste batzuk aldatuz eta elementu berriak sartuz (Llona, 2012, or. 21). Ikusi den bezala, ahozko testigantzak oso dokumentu bereziak dira, eta erronka konplexuak dakartzate, bai ekoizten direnean, baita interpretatzen direnean ere. Izan ere, elkarreraginean eta modu nahasian agertzen baitira memoria pribatu, indibidual eta publikoak, pasatako esperientziak eta egungoak, bakoitzaren esperientziak eta iraganeko eta oraineko errepresentazio kulturalak, etab. (Schwarzstein, 2002, or. 169-173).

Elkarrizketan gertatutakoari ematen zaion garrantziak beste eztabaida interesgarri bat sortzen du dokumentu horien artxiboarekin eta horiekin bigarren mailan lan egiteko zailtasunarekin lotuta. Jarritako adibidean ikusi dugu narrazioa testuinguruan kokatzeko gako asko ez zeudela grabatuta geratu zen kontakizunean bertan.

Hortaz, hemendik urte batzuetara norbaitek transkribapen edo audio bitartez soilik jasoko balu testigantza, interpretaziorako interesgarriak diren zenbait informazio ez lituzke eskura izango. Transkribapen zein audioan bertan erregistratzen ez direnez, elkarrizketatzailearen susmoa bakarrik geratzen da, eta horrek zaildu egiten du osotasuna ulertzea. Are gehiago, aspektu batzuk zailak dira ulertzen elkarrizketaren momentuko testuinguru konkretuaren zein elkarrizketatu eta elkarrizketatzailearen harremanaren eta kodigo konpartituen ezagutza gabe. Arazo hau ez da besteez egindako elkarrizketak interpretatzerako orduan soilik gertatzen, sarri elkarrizketa egiten dugun momentutik interpretatzen dugun momentura nahiko denbora pasatzen baita.

Esperientzia luzeko ikertzaileek ohartarazi izan dute elkarrizketen inguruko informazio kualitatiboak gordetzearen balioaz. Horien artean nabarmena da Brigitte Halbmayrren kasua, nazien kontzentrazio-esparruei buruzko informazioa jasotzeko proiektu zabal baten arduraduna izan zena. Kontzentrazio-esparruetatik bizirik atera zirenen testigantzak biltzeaz arduratzen zen MSDP proiektu hori protagonisten adinagatik testigantza ahalik eta gehien biltzera bideratua egon zen, ondare hori jasotzearen urteak bultzatuta. Jakina zen, beraz, bigarren mailako iturri bezala erabiliko zirela elkarrizketa gehienak, hau da, bizitza-istorio horiek elkarrizketak egin ez zituztenek analizatu eta interpretatuko zituztela. Bilketa lan esker-garen ondoren ohartu zen testigantza horiek hurrengo generazioetako ikertzaileek egoki landu ahal izateko moduan jasotzeko ezinbestekoa zela iturri hori ekoizten zen testuingurua jasotzea, informazio hori bir-testuinguratu eta interpretatu ahal izateko (Halbmayr, 2010, or. 167). Proiektuaren arduradunak azaldu duenez, elkarrizketatzaileei elkarrizketaren laburpena egiteko eskatu zitzaizkien, eta bertan zehaztu behar zituzten elkarrizketa garatu zen giroa, beste pertsona batzuen presentzia, egon zitezkeen etenak, elkarrizketatuarekin sortu zen harremana... Eta esperientzia horretatik honakoa ondorioztatu zuen:

«beste proiektu batzuetako txostenetatik ikasi duguna da elkarrizketa egin den inguruarren deskribapenak askoz ere zehatzagoak izan beharko liratekeela, eta informazio gehiago eman beharko luketela emozioei buruz (bi solaskideenak) eta gorputz-hizkuntzari buruz» (Halbmayr, 2010, or. 161-162).

Ikertzaileek gero eta joera handiagoa dute bizitza-historia iturri konplexu eta estratifikatu moduan ulertzeko, esanahi ugariduna, batzuetan kontraesankorrak ere izan daitezkeenak. Hau guztiagatik, elkarrizketetatik sortutako materiala berrikusi eta hauen inguruan hausnartzeko joera gero eta nabarmenagoa da. Ikertzaileek gero eta arreta handiagoa jartzen dute narratiben hutsuneetan, gaien garapenean, elkarrizketaren dinamikan edo istorioaren eta kontatua dagoen testuinguru sozialaren arteko erlazioan (Davis, 2003, or. 157).

Beraz, bizitza-istorioetan eta ahozko iturrietan, orokorrean, elkarrizketa-egunerokoak egitea eta antropologian nagusi den landa koadernoarekin lan egitea interesgarria da interpretaziorako informazio kualitatibo zorrotzagoa izateko. Egu-

neroko batean, sentsazioak, garrantzitsuak iruditzen zaizkigun xehetasunak edo interpretazioan lagungarri izan daitekeen edozein alderdi jasotzen dira, kontuan hartuta elkarrizketa horretan egon ez den pertsona batek ere ahalik eta zehatzen interpretatu ahal izateko moduan erregistratzea komeni dela. Narrazio batek, xehetasun txikiak, sentimenduak, intuizioak eta susmoak gogoratzen eta azaltzen laguntzen digu eta horiek izan dira, hain zuzen ere, testu honetako adibidean azaldu den interpretaziorako gakoak ere.

Ondorioak

Bizi-istorioek balio izugarria dute, gizartea ulertzeko iturri pribilegiatuak baitira. Ikerketaren ikuspegitik, gure lanerako ez ezik, etorkizuneko ikertzaileentzako ere ezinbestekoak dira, hauek ezin izango baitute garai haiek bizi izan zituzten pertsonengana zuzenean jo eta jasotzen ditugun ahozko iturriak geratuko dira testigantzetarako sarbide bakar bezala.

Testu hau bizitza-istorioen erabileraren hastapenetan daudenei edota hauen inguruan sakondu nahi dutenei zuzenduta dago, erabilera praktikorako baliagarriak izan daitezken azalpen eta gakoak emateko asmoarekin. Lehenik eta behin, bizitza-istorioen ezaugarri nagusiak eta ikerketarako egiten duten ekarpenak azaldu ditut, diziplinartekotasunetik aberastu den teknika honen ibilbide eta ezaugarri nagusiak plazaratuz. Testuan zehar, adibide konkretuak ere erabili ditut azalpen metodologikoak hobeto ulertzeko eta erabilera praktikorako erabilgarri izateko helburuarekin. Artikuluaren zati nagusia iturri hauen erabileran zalantza gehien sortzen dituen atalak hartu du: analisi eta interpretazioak. Angelari egindako elkarrizketaren kasua hartuta, ahozko iturrien analisiaren konplexutasuna agerian jarri ahal izan dut eta askotan oharkabean pasatzen zaizkigun elementuen inguruko gogoeta ireki nahi izan dut. Azkenik, ahozko testigantzen erabileran egunerokoaren garrantzia azpimarratu dut, gu geuk zein etorkizuneko ikertzaileek narrazioak behar bezala interpretatu ahal izan ditzaten.

Oharrak

1. Testu hau «El desorden de género en la España contemporánea. Feminidades y masculinidades» (PID2020-114602GB-I00), MINECO eta FEDER erakundeek finantzaturako proiektuaren eta «La experiencia de la sociedad moderna en España, ss. XIX y XX» GIC21/61; IT1784-22) ikerketa taldearen baitan garatu da.
2. David Beorleguik ahozko historiaren eta feminismoaren harremanaren inguruko hausnarketa gauzatu du (Beorlegui, 2019).
3. Euskal Herrian ikerketan landu ahal izateko ahozko artxibo nagusia AHOA. Ahozko Artxiboa dugu: <https://www.ahoaweb.org/> Beste lurraldeetan ere badira antzeko ekimenak, Argentinan, Galizian edo Asturiasen, besteak beste: <https://memoriaabierta.org.ar/wp/sobre-memoria-abierta/>; <https://www.terraememoria.usc.gal/>; <https://www.unioviado.es/AFOHSA/>
4. Interesgarria da David Beorlegui ahozko historian adituak kaleratu duen gida laburra: https://laaventuradeaprender.intef.es/proyectos_colab/como-hacer-entrevistas/
5. Publikazio eta ekitaldi asko antolatu dira arlo honen bueltan. Horien artean aipagarria da, esaterako, Nafarroan 2022an memoria eta hezkuntzaren inguruan antolatu zen I Kongresu Internazionala:

- <https://2022.congresohistoriaconmemoriaenlaeducacion.org/wp-content/uploads/2023/08/libro-digital-historia-con-memoria-en-la-educacion.pdf>
6. Raymond Williamsek *sentimen egitura* bezala izendatu zituen testuinguru kultural eta historiko jakin batean agertzen diren sentsibilitate berriak. Egitura hauek kontakizun subjektiboetan agertzen dira eta narratiba berritzaile eta ezohikoak dira momentuko testuinguruaren baitan. *Sentimen egiturek* garaiko idealen eta norbanakoen aspirazio eta desioen arteko kontraesanak eta distantziak erakusten dituzte (Williams, 1980, 154).
 7. Obra honen zazpigarren kapituluan, elkarrizketaren ingurukoan, azalpen eta adibide argigarriak daude galderak egiteko moduaren inguruan (Thompson, 1988, or. 221-242).
 8. 1990eko hamarkadaren amaieratik, memoriak eta autobiografiak gero eta gehiago argitaratzen hasi ziren, gizarte zibilean iragan hurbila gogoratzeko piztutako interesa zela eta, gehienbat, Memoria Historikoa Berreskuratzeko Elkartearen bidez biderratu ziren. Gainera, 2006. urtea Espainian *Memoria Historikoa* izendatu izana eta 2007an *Memoria Historikoa*ren *Lege* moduan ezagutu dena onartzeak halako lanak are gehiago zabaltzea ekarri zuen.
 9. Elkarrizketatzailearen ko-produktore paperak teorikoki ere interes handia duela azpimarratzen du, XIX. mendeko testu finko bat eta autore bakar bat lotzen dituen autoritatearen ideia zalantzan jartzen baitu.
 10. Obra honetan, autoreak aholku interesgarri eta zehatzak ematen ditu elkarrizketaren inguruan, orokorrean, eta transkribapenen inguruan, konkretuki (Benadiba, 2007, 61-68).
 11. Lanketa hau hobe ulertzeko baliagarria da emakume disidenteen inguruan publikatutako lanaren kontsulta (Altuna eta Llona, 2022).
 12. Testu honen lehen lanketa bat komunikazio moduan aurkeztu nuen (Altuna, 2014).
 13. Angelaren (ezizena) elkarrizketako pasartea.
 14. Angelaren (ezizena) elkarrizketako pasartea.
 15. Angelaren (ezizena) elkarrizketako pasartea.

BIBLIOGRAFIA

- ALTUNA, Maialen (2024): *Emociones, represión y resistencias de género en el franquismo (País Vasco 1939-1968)*. Doktoretza tesia, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- (2014): «Análisis e interpretación de actitudes de empoderamiento de las personas entrevistadas como elemento significativo de la subjetividad a estudiar» in *Poder y democracia. Las múltiples voces de la historia oral*, Barcelona: Universitat de Barcelona, or. 1146-1154.
- ALTUNA, Maialen eta LLONA, Miren (2022): «Privilegios, fisuras y disidencias corporales: subjetividades femeninas de resistencia en el franquismo». *Ayer*, n.º 126, or. 23-48. <https://doi.org/10.55509/ayer/793>
- BENADIBA, Laura (2015): «Historia oral: reconstruir historias únicas desde la diversidad». *Revista Confluências Culturais*, v. 4, n.º 2, or. 90-99.
- (2007): *Historia oral, relatos y memorias*. Ituzaingó: Maipue.
- BEORLEGUI, David (2019): «Historia oral e historias de vidasubjetividad, memoria y feminismo(s)» in *Otras formas de (des)aprender: investigación feminista en tiempos de violencia, resistencias y decolonialidad*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- BORDERÍAS MONDEJAR, Cristina (1997): «Subjetividad y cambio social en las historias de vida de mujeres. Notas sobre el método biográfico», *Arenal. Revista de historia de las mujeres*, 4, n.º 2, or. 177-195. <https://revistasugr.es/index.php/arenal/article/view/22620>
- CAZORLA, Antonio (2016): *Miedo y Progreso*. Madrid: Alianza.
- DAVIS, Kathryn Ann (2003): «Biografía como metodología crítica», *Historia, antropología y fuentes orales*, n.º 30, or. 153-160.
- DOMINGUEZ PRATS, Pilar (2011): «Comunicación oral, Memoria e Historia» in Pérez Herrero, Enrique (coord.): *Los medios de transmisión de información*. Las Palmas: Gobierno de Canarias, or. 33-42.

- (2012): «*Ellas nos cuentan*: los relatos de vida en la historia del exilio republicano en México», in LLONA, Miren *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, or. 161-186.
- FOLGUERA, Pilar (1994): *Cómo se hace historia oral*. Madrid: Eudema.
- FRASER, Ronald (2019): *Recuérdalo tu y recuérdalo a otros. Historia oral de la Guerra Civil española*. Barcelona: Crítica.
- (1990): «La formación de un entrevistador», *Historia, antropología y fuentes orales*, n.º 3, or. 129-150.
- GARCÍA-ORELLAN, Rosa (2012): «De la oralidad a la intención biográfica», in LLONA, Miren: *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, 61-91.
- HALBMAYR, Brigitte (2010): «Las dificultades de interpretar con métodos de Historia Ora», *Historia, antropología y fuentes orales*, n.º 43, or. 157-169.
- HALBWACHS, Maurice (2004a): *La memoria colectiva*. Zaragoza: Prensas Universitaria de Zaragoza.
- (2004b): *Los marcos sociales de la memoria*, Barcelona: Anthropos.
- LLONA, Miren (2020): «Recordar el porvenir. Las mujeres modernas y el desorden de género en los años veinte y treinta», *Arenal. Revista de historia de las mujeres*, 27, n.º 1, or. 5-32. <https://doi.org/10.30827/arenal.v27i1.11688>
- (2012a): *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- (2012b): «Prólogo» in LLONA, Miren (Coord. Ed.): *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, or. 9-13.
- (2012c): «Historia Oral: la exploración de las identidades a través de la historia de vida» in LLONA, Miren (coord. ed.): *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*, Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, or. 15-60.
- (2009): «Memoria e identidades. Balance y perspectivas de un nuevo enfoque historiográfico», in Borderías, Cristina (ed.): *La historia de las mujeres. Perspectivas actuales*. Barcelona: Icaria, or. 355-390.
- PORTELLI, Alessandro (2004): «El uso de la entrevista en la historia oral», *Anuario de la Escuela de Historia*, n.º 20, or. 35-48.
- PUJADAS MUÑOZ, Joan Josep eta ROCA I GIRONA, Jordi (2010): «La etnografía como descripción de las sociedades humanas», in PUJADAS MUÑOZ, Joan Josep (ed.) *Etnografía*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, or. 193-269.
- ROCA I GIRONA, Jordi eta MARTÍNEZ FLORES, Lidia (2012): «Mi vida, tú vida, la nuestra. Determinantes y configuración de la estructura narrativa de los relatos de vida», in LLONA, Miren (coord. ed.): *Entreverse. Teoría y metodología práctica de las fuentes orales*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, or. 93-130.
- (2006): «Relatar la vida, delatar la identidad», *Historia, antropología y fuentes orales*, n.º 36, or. 89-112
- SCHWARZSTEIN, Dora (2002): «Fuentes orales en los archivos. Desafíos y problemas», *Historia, antropología y fuentes orales*, n.º 27, or. 167-177.
- THOMPSON, Paul (2004): «Historia oral y contemporaneidad», *Anuario de la Escuela de Historia*, n.º 20, or. 15-35.
- (1988): *La voz del pasado. Historia oral*. Valencia: Edicions Alfons el Magnànim.
- WILLIAMS, Raymond Leslie (1980): *Marxismo y literatura*. Barcelona: Península.

RESUMEN

El objetivo de este artículo es presentar una serie de reflexiones metodológicas y prácticas sobre las historias de vida. Por un lado, se explican sus características generales y para qué tipo de investigaciones son útiles. Por otro lado, se dan algunas notas prácticas sobre el uso de esta técnica. Y, por último, dentro de la complejidad de la interpretación de las historias de vida, se dan algunas puntualizaciones a través de un ejemplo práctico.

En general, el objetivo de este texto ha sido la creación de material para su utilización como guía y como reflexión metodológica. El uso de las fuentes orales sigue siendo periférico en diversas disciplinas, ya que el enfoque positivista y la preponderancia de los documentos escritos han provocado la desconfianza hacia lo subjetivo. Esta situación también ha generado lagunas en las elaboraciones metodológicas y este trabajo quiere aportar algo en este campo, ya que, sobre todo, es evidente la falta de material en euskera.

Además, siguen existiendo ciertos malentendidos y prácticas dudosas en torno a la interpretación y análisis de las fuentes orales, siendo imprescindible una reflexión permanente en este campo. En este sentido, es enriquecedor que los que hemos trabajado en el uso de historias de vida podamos intercambiar nuestras experiencias prácticas. Por ello, se explican algunas reflexiones sobre la interpretación del texto en relación con un ejemplo práctico. También se presentan a lo largo del texto una serie de ejemplos prácticos y consejos que pueden ayudar a quienes están en sus inicios y que, en todo caso, están abiertos a la reflexión y al debate metodológico.

PALABRAS CLAVE: Historias de vida, metodología, subjetividad, interpretación, entrevistas.

LABURPENA

Artikulu honen helburua bizitza-istorioen inguruko hainbat hausnarketa metodologiko eta praktiko aurkeztea da. Alde batetik, bizitza-istorioen ezaugarri orokorrak azalduko ditut eta baita zein ikerketa motatarako diren baliagarriak aipatu ere. Beste alde batetik, teknika honen erabileraren inguruko zenbait ohar praktiko emango ditut. Eta, azkenik, bizitza-istorioen interpretazioaren konplexutasunaren baitan, hainbat zehaztapen emango ditut adibide praktiko baten bitartez.

Orokorrean, testu honen xedea gida moduan erabili ahal izateko materiala sortzea izan da, baita hausnarketa metodologiko moduan eta erabilera praktikoari begira erabilgarria izatea ere. Ahozko iturrien erabilera periferikoa da oraindik hainbat diziplinatan, dokumentu idatzien protagonismoak eta ikuspegi positibistak subjektiboarekiko izan duen mesfidantzak arlo hau baztertua egotea ekarri baitu. Egoera honek, hutsuneak sortu ditu lanketa metodologikoetan ere, eta lan honek ekarpena egin nahi luke arlo horretan, batez ere, euskarazko materialaren falta nabarmena baita.

Gainera, ahozko iturrien interpretazio eta analisiaren inguruan zenbait gaizki-ulertu eta zalantzazko praktika daude oraindik ere, eta alor horretan etengabeko hausnarketa ezinbestekoa dela uste dut. Bide horretan, bizitza-istorioen erabileran ibiliak garenok gure esperientzia praktikoak elkar trukatzeko aberasgarria delakoan nago eta, hortaz, testuaren interpretazioaren inguruko hausnarketak adibide praktiko batekin lotuta azalduko ditut. Bestelako adibide praktiko eta aholku sorta bat ere aurkeztu nahi izan ditut testuan zehar,

hastapenetan daudenentzat lagungarri izan daitezkeelakoan, betiere, hausnarketa eta eztabaida metodologikora irekiak daudenak.

HITZ GAKOAK: Bizitza-istorioak, metodologia, subjektibitatea, interpretazioa, elkarrizketak.

ABSTRACT

The objective of this article is to present a series of methodological and practical reflections on life stories. On the one hand, the general characteristics of life stories will be exposed and the types of research that are useful will be emphasized. On the other hand, some practical observations on the use of this technique will be offered. And finally, within the complexity of the interpretation of life stories, various explanations will be offered through a practical example.

In general, the purpose of this text has been to create material for use as a guide, as well as to use it as a methodological reflection and for practical use. The prominence of written documents as a source of research and the mistrust of the positivist approach to the subjective have made the field of oral sources fade away. This has also created gaps in the methodological work and this article aims to contribute to this field, above all, to the lack of material in Euskera. Furthermore, there are still some misunderstandings and dubious practices regarding the interpretation and analysis of oral sources, which permanent reflection is considered essential. To achieve this, those of us who have experience in the use of life histories must expose the difficulties of interpreting the text in relation to a practical example, believing that the exchange of our practical experiences is enriching. Other practical examples and a series of advice that can help the initiates are presented throughout the text and are open to reflection and methodological debate.

KEY WORDS: Life Stories, methodology, subjectivity, interpretation, interviews.